GRANT journal
ISSN 1805-062X, 1805-0638 (online), ETTN 072-11-00002-09-4

EUROPEAN GRANT PROJECTS | RESULTS | RESEARCH & DEVELOPMENT | SCIENCE

Pomenovanie krízových situácií v komparácii na základe etnicity respondentov (Rómovia - Nerómovia)

Marianna Šramková[1]
Jurina Rusnáková[2]
Miroslava Čerešníková[3]

[1] Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotnictva, Výskumno-vzdelávacie a poradenské centrum; Hviezdoslavova 15, 052 01 Spišská Nová Ves; msramkova2@ukf.sk
[2] Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotnictva, Výskumno-vzdelávacie a poradenské centrum; Hviezdoslavova 15, 052 01 Spišská Nová Ves; jrusnakova@ukf.sk
[3] Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotnictva, Ústav romologických štúdií; Kraskova 1, 949 74 Nitra; mceresnikova@ukf.sk

Grant: VEGA 1/0206/13
Název grantu: Percipovaná sociálna opora a spokojnosť so sociálnou sieťou u obyvateľov romských osídlení.
Oborové zaměření: AN - Psychológia

© GRANT Journal, MAGNANIMITAS Assn.

Abstrakt Príspevok sa zaoberá problematikou krízy, krízových situácií a ich subjektívneho vnímania. Následne podáva komparáciu pomenovaných krízových situácií- prostredníctvom prototypickej metódy- vzhľadom na etnicitu respondentov.

Klíčová slova kríza, krízová situácia, prototypická metóda

1. KRÍZA

Ak počujeme výraz kríza, krízová situácia, mnohých z nás napadne nejaké nešťastie, ktoré sme zažili my alebo naši blízki, niektorým sa vybavia pojmy ako úraz, rozvod, smrť, choroba, strata práce, exekúcia, záplavy, vyhorenie, hromadná nehoda,...S týmito slovnými spojeniami sa nám zväčša spájajú emócie či city strachu, bezmocnosti, viny, beznádeje, ohrozenia, nepokoja, prežívame šok, paniku. Málokedy vnímame krízu ako príležitosť k zmene. Krízy majú v sebe niečo znepokojujúce a často nás odvádzajú od zabehaného kolobehu života.

Pojem kríza nie je jednoznačný, môžeme sa na neho pozerať z rôznych uhlov pohľadu a tiež k nemu pristupovať z hľadiska mnohých odborov. Napr. v medicíne sa pojem kríza používa pre ten okamih choroby, kedy sa rozhoduje, či sa choroba zhorší alebo ustúpi. V oblasti psychosociálnej je kríza definovaná ako dôsledok stretnutia sa s prekážkou, ktorú nie sme schopní vlastnými silami, vlastnými vyrovnávajúcimi stratégiami zvládnuť v prijateľnom čase a naučeným spôsobom (Vymětal, 1995).

Krízu môžeme chápať ako „subjektívne ohrozujúcu situáciu s veľkým dynamickým nábojom, potenciálom zmeny. Bez nej by nebolo možné dosiahnuť životného posunu, zrenia“ (Vodáčková, 2007, s.28). Pre niekoho môžu byť niektoré životné udalosti nebezpečné, pre niekoho neutrálne a pre niekoho sa môžu stať inšpiráciou a posunú ho ďalej v jeho vývoji. Aj Thom (1992) kladie dôraz práve na subjektívny prvok vo vnímaní krízy. Kríza sa môže podľa neho objaviť len u bytosti vybavenej vedomím. U mechanických či fyzikálnych systémov existujú kritické body, nie však kríza. Eis (1994, s. 31) upozorňuje, že chápanie krízy- iba ako niečoho negatívneho- je veľmi zjednodušujúce i zavádzajúce a ďalej vysvetľuje: „Osobne sa hlásim k pozitívnemu vnímaniu krízy v živote každého človeka. Krízu vnímam ako niečo užitočné, čo pri zodpovedajúcom riešeniu a doriešeniu môže človeka viesť k novým pozitívnym aktivitám a hodnotám.“ Z psychologického hľadiska je kríza charakterizovaná ako situácia zlyhania doterajších regulačných mechanizmov, nefunkčnosť s v oblasti biologickej (spánok, potrava), psychickej (strata zmyslu života), sociálnej (život s druhými). V psychiatrii, psychológii, psychoterapii je to výraz pre extrémnu psychickú záťaž, nebezpečný stav, životnú udalosť alebo rozhodný obrat v liečbe a tiež obdobie prechodu medzi vývinovými štádiami (Hartl, Hartlová, 2010, s. 279).

Základné poznatky o tom, čo je kríza môžeme zhrnúť za využitia hlavných názorov, postrehov jednotlivých autorov.

- Kríza je životná situácia, ktorá presahuje obvyklý repertoár vyrovnávacích stratégií.
- Kríza má subjektívny charakter, je definovaná jedincom.
- Je dôležitým činiteľom zmeny a zrenia pre každého jedinca (Vodáčková, 2007, s. 43).
- Kríza býva spôsobená stratou, záťažou, zmenou, voľbou; pre jedinca často predstavuje hrozbu.
- Zmena krízu navodzuje a kríza zmenu spôsobí (Baštecká, 2005, s. 164).
- Kríza je súčasne situáciou krajnej núdze, ale i príležitosťou (keď je prekonaná) k pozitívnemu obratu a ďalšiemu životu (Vymětal,1995, s. 12).

Čo sa týka príčin kríz – Thom (1992,s. 25-26) rozlišuje vonkajšie a vnútorné príčiny, ktoré nazýva aj preciptormi, resp. urýchľovačmi. Ku vonkajším zaraďuje:

- Stratu objektu (smrť, rozvod, zranenie, sklamanie, potrat,...).
- Zmenu (zdravotného, rodinného, finančného stavu).
- Voľbu medzi rovnakými kvalitami alebo ambivalentnú voľbu (napr. Sofiina voľba).

Za vnútorné príčiny považuje:

- Nutnosť adaptácie subjektu na svoj vlastný vývin a zmeny z toho prameniace, to znamená, že preciptorom môže byť práve neschopnosť vyhovieť požiadavkám vývinu, nárokom, zodpovednosti.
- Náhradné opatrenie. Aby mohlo v našom živote dôjsť k plynulému vývinu aj za nepriaznivých okolností, je niekedy potrebné prijať náhradné opatrenie. Sú to kroky a stratégie, ktoré problém síce neriešia, ale v najťažších chvíľach umožnia preklenutie situácie.

1.1 Typológie kríz

Typológia kríz vychádza z rôznych kritérií a riadi sa predovšetkým podľa situácií a okolností, podľa ktorých ku krízam dochádza a podľa faktorov, ktoré ich vyvolávajú (Vykopalová, 2007, s. 22). Väčšina autorov (Vymětal, 1995, Lucká, 2003, Baštecká, 2005, Vodáková, 2007,...) vychádza z Baldwinovej typologie kríz. Baldwin rozlišuje šesť tried kríz, ktoré radil podľa narastajúcej závažnosti; od triedy prvej po šiestu sa taktiež podnety spôsobujúce záťaž presúvajú z podnetov vychádzajúcich z okolia do podnetov vychádzajúcich z osobnosti či histórie človeka v kríze (Baštecká, 2005, s. 165).

- Situačná kríza – je vyvolaná najmä vonkajšími preciptormi. Ide o problematické situácie, ktoré v jedincovi vyvolávajú intenzívne pocity tiesne alebo núdze, vzbudzujú v ňom úzkosť a dojem neodkladnosti a naliehavosti riešenia. Závažnosť je určená subjektívnym nazeraním na situáciu a dostupnosťou vyvažujúcich faktorov.
- Tranzitórna kríza, čiže kríza z očakávaných zmien, pramení zo situácií, ktoré je možné anticipovať- predvídať. Tieto predvídatelné procesy rastu a zrenia sú viazané na určité časové obdobia. „Môžeme ich definovať v rámci života jednotlivca (napr. puberta, adolescencia, klimaktérium) alebo v rámci života rodiny (výber partnera, svadba, narodenie prvého dieťaťa,...)“ (Vodáková, 2007, s. 34).
- Kríza prameniaca z náhleho traumatizujúceho stresu – kríza spôsobená silnými vonkajšími faktormi, ktoré majú veľký vplyv na psychický stav postihnutého jedinca, človek ich neočakáva a nemá nad nimi takmer žiadnu kontrolu (napr. hromadné nešťastia a katastrofy). Jedinec sa cíti udalosťami zdrvený a vyrovnávacie stratégie sú ochromené. Na takéto udalosti nemávajú ľudia vopred vytvorené vzorce správania a v stave šoku potrebujú podporu. Špecifiká krízovej intervencie v týchto prípadoch vyžadujú špeciálne štruktúrované riadenie a budú sa odohrávať predovšetkým v teréne.
- Kríza zrenia a vývinová kríza – vyplývajú z psychodynamiky každého jedinca. Pramení z neúčinných pokusov riešiť v kontexte medziľudských vzťahov základné vývinové otázky, ako sú napr. závislosť, moc, hodnotové konflikty, dôvera, láska. Vývinová kríza prichádza zvyčajne tam, kde nemohla úspešným spôsobom prebehnúť kríza tranzitórna. Jej prínosom je, že sa jedinec „dorovnáva“ do prirodzeného toku života. Dodatočne rieši to, čo vo svojom živote preskočil, či vyriešil náhradne, a tým pádom i dočasne“ (Vodáčková, 2007, s. 36).
- Kríza prameniaca z psychopatológie – kríza spôsobená zvýšenou zraniteľnosťou alebo vnútornou psychopatológiou. Vzniká na podklade psychických zvláštností či porúch, ktoré tvoria jej dispozičný terén. Môže ísť o osobnostné, neurotické a psychotické poruchy, ale tiež napr. o poruchy v zmysle rôznych závislostí, alebo len o zvýšenú senzitivitu a vulnerabilitu (zraniteľnosť) týchto osôb najmä voči zvýšenej psychickej záťaži. Táto kríza sa často týka ľudí, ktorí majú skúsenosti s psychiatrickou liečbou. Zmyslom krízovej intervencie je reagovať na aktuálny problém a po jeho vyriešení klientovi následne navrhnúť psychiatrickú, resp. psychoterapeutickú starostlivosť.
- Neodkladné krízové stavy – ide o situácie, ktoré so sebou nesú vysoký potenciál naliehavosti. Zaraďujeme tu akútne stavy, ktoré môžu, ale tiež nemusia sprevádzať prebiehajúce psychické ochorenie. Patria tu akútne psychotické stavy, alkoholické či drogové intoxikácie a problémy spojené s kontrolou impulzov- ako je sebevražedné alebo vražedné správanie, nekontrolovateľná zlosť a agresia, panická úzkosť, stavy spojené s extrémnym psychickým vypätím.

Podľa zúčastneného subjektu môžeme deliť krízy na krízy individuálne, párové a skupinové, podľa dĺžky a hĺbky trvania je zas možné rozlišovať krízy akútne (mávajú jasne ohraničený začiatok a dramatický priebeh s nápadnou manifestáciou príznakov a silne prežívanými emóciami), chronické (majú pozvoľný a menej nápadný priebeh a slabo vyjadrené príznaky viac psychosomatického charakteru) a kumulované („predstavujú zvláštny typ kríz, ktoré môžu mať akútnu i chronickú formu. Sú spôsobené pôsobiacimi preciptormi, ktoré odkrývajú spomienky na predchádzajúce nespracované a zraňujúce podnety.“) (Vymětal, 1989, s. 42).

Podľa spôsobu manifestácie je možné rozlíšiť krízy zjavné (človek si ich uvedomuje, pripúšťa a väčšinou ho nútia čeliť niečomu, čo odporuje jeho sebeobrazu a hodnotovému systému) a latentné (tie si človek neuvedomuje a nechce (alebo nemôže) si ich pripustiť. Tento stav môže trvať dlho, väčšinou vedie k nevedomým, často nevýhodným spôsobom adaptácie (Lucká, 2003, s. 124,Vymětal, 1989, s. 42).

Podľa Vykopalovej (2007, s. 22) každá kríza prebieha v určitej situácii, v určitom časovom rámci a prejavuje sa tzv. krízovým stavom, ktorý má podobu úzkosti, stresu, strachu, napätia… a vyvoláva psychosociálnu záťaž.

2. EMPIRICKÁ ČASŤ

Cieľom nášho prieskumu bolo zistiť vnímanie a pomenovanie krízy respondentmi a následne ho komparovať na základe etnicity a rodu respondentov**.** Pre zber dát sme zvolili prototypickú metódu, ktorej autorkou je E. Rosch (1975) a využili sme skúsenosti s použitím tejto metódy inými autormi (najmä Haubertová-Slaměník, 2013). Prototypický prístup sa opiera o empirickú metodológiu a zbiera dáta priamo od ľudí, stavia teda na ich skúsenosti. Zameriava sa najmä na znalosti (na obsah kategórií pritom pravdepodobne môžu mať vplyv nielen kultúrne zvláštnosti, ale môže záležať aj na vlastných skúsenostiach daného jedinca s prežitím, zažitím „daného pojmu“ – v našom prípade KRÍZY) ľudí o danom pojme či fenoménu, na ich kognitívne reprezentáciu daného konceptu (Berscheid, Regan, 2005, In Haubertová-Slaměník, 2013). Ľudia hodnotia, do akej miery určitý člen kategórie zodpovedá ich predstave o význame slova, ktorým je kategória nazvaná. Vzhľadom k tomu, že prostredie, v ktorom žijeme, sa môže v rôznych častiach sveta zásadným spôsobom líšiť, budú pravdepodobne tiež kategórie v rôznych kultúrach odlišné (Rosch, 1975).

Prieskum pozostáva z dvoch etáp, my popíšeme výsledky z prvej z nich. V prvej etape boli respondenti požiadaní, aby pomenovali všetko, čo si spájajú so slovom kríza. Tejto etapy sa zúčastnilo 440 respondentov vo veku 14-83 rokov, z toho 213 mužov a 227 žien. Na základe etnicity - mužov Rómov bolo 111, Nerómov 102, žien Rómiek 109 a Nerómiek 118. Najpočetnejšie bola zastúpená veková kategória 30-40 rokov, s prevahou stredoškolsky vzdelaných osôb u Nerómov a so základným vzdelaním u Rómov.

Výsledkom tejto prvej etapy boli 4 zoznamy (rozdelené vzhľadom na rod a etnicitu) slov a slovných spojení charakterizujúcich podľa respondentov slovo kríza a počtom opakujúcich sa výrazov. Následne sme vykonali kategorizáciu, ktorá pod jeden pojem zahŕňa synonymá a slová významovo blízke. Získali sme 8 kategórií - peniaze, práca, chudoba, politika, bývanie, vzťahy, choroba, emócie a doplnili ich o kategóriu INÉ, do ktorej sme zaradili tie výrazy, ktoré sa líšili vzhľadom na etnicitu respondentov. V druhej etape budú respondenti požiadaní, aby na päťstupňovej škále bodovým označením vyjadrili svoju mienku, nakoľko je slovo či slovné spojenie uvedené v predloženom zozname typickým znakom krízy.

2.1 Výsledky

Tab. 1: Pomenovanie krízy - muži-Rómovia

PENIAZE	- chýbanie peňazí (37) - nízke sociálne dávky (12) - nízky dôchodok (4) - zdražovanie liekov (3)
PRÁCA	- niet práce (36) - nechcú nás do práce (5) - neschopnosť nájsť si prácu (4)
CHUDOBA	- chudoba (13) - hlad (14) - bieda (5)
POLITIKA	- politika, vláda (9) - Fico (6)
BÝVANIE	- bývanie (9) - nemáme vodu ani elektrinu (3)
VZŤAHY	- kríza v manželstve (3) - kríza v rodine (4)
CHOROBA	- choroba (5)
INÉ	- rasizmus a diskriminácia (2) - budúcnosť (2)
EMÓCIE	- zúfalstvo, beznádej, smútok (5) - nešťastie (4)

Tab. 2: Pomenovanie krízy - muži-Nerómovia

PENIAZE	- nedostatok financií (23) - zdražovanie liekov (5) - nízke platy (4) - nízke dôchodky (4) - dlhy (2)
PRÁCA	- nezamestnanosť (14) - nedostatok pracovných miest (4) - krach firiem (2) - odchod za prácou do zahraničia (2)
CHUDOBA	- chudoba (12)
POLITIKA	- politika, vláda (8) - Fico (7)
BÝVANIE	
VZŤAHY	- zlé partnerské a manželské vzťahy (9) - rozvod (3) - hádka (2)
CHOROBA	
INÉ	- rozkrádanie štátu (9) - stúpajúca kriminalita (6) - nepokoje na Ukrajine (5) - kríza stredného veku (5)
EMÓCIE	- strach (11), zúfalstvo (3), - zmätenosť (2), depresia (2), - úzkosť, bezmocnosť
ŠPECIFIKUM	- nádej, že príde niečo lepšie - nové možnosti, príležitosti - riešenie, zmena, podpora, súdržnosť

Ako vidíme v tabuľkách č.1,2, muži bez ohľadu na etnicitu vnímajú krízu najmä cez nedostatok financií (či už všeobecne alebo konkrétne cez nízke platy, dôchodky, zdražovanie liekov). Muži Nerómovia však nevnímajú krízu cez nízke sociálne dávky, u nich sa tento výraz v zozname vôbec nevyskytol. Nechceme generalizovať, ale čo sa týka rómskych respondentov,tí sú častejšie poberateľmi sociálnych dávok. Práca je druhou najpočetnejšie zastúpenou kategóriou. Rómovia považujú za krízu to, že „niet práce“ , ale zaujímavé boli aj ich vyjadrenia, že „nechcú nás do práce“ a aj priznanie „neschopnosť nájsť si prácu“. Nerómovia vnímajú krízu cez nedostatok pracovných miest i krach firiem. Čo sa týka kategórie Chudoba - tam už vidíme výrazný rozdiel v percepcii krízy. Kým Nerómovia pomenovali krízu „iba“ cez chudobu, Rómovia aj cez hlad a biedu a to vo nezanedbateľnom počte. Politika je kategóriou, kde sa muži, bez ohľadu na etnicitu, takmer zhodujú. Obe skupiny vnímajú krízu cez politikov (konkrétne Róberta Fica) a cez vládu. Aj kategória Vzťahy je medzi Rómami a Nerómami podobná, aj keď u Nerómov má vyššie zastúpenie.
Za povšimnutie stoja kategórie Bývanie a Choroba. Kým u Rómov je najmä bývanie vnímané ako krízová situácia (zdôraznili to aj nedostatkom vody a absenciou elektriny), u Nerómov ostali tieto kategórie bez spojitosti s krízou. Socioekonomická situácia núti Rómov bývať v nechránených a nevyhovujúcich podmienkach.
Do kategórie Iné sme zaradili tie slovné spojenia, ktorými sa skupiny odlišovali. Niektorí Rómovia považujú za krízu aj rasizmus a diskrimináciu a taktiež budúcnosť – čiže krízu vnímali skôr cez javy, ktoré sa ich osobne týkajú. Nerómovia krízu percipovali skôr cez kriminalitu, rozkrádanie štátu, nepokoje na Ukrajine a cez krízu stredného veku – javy, ktoré sú buď mimo nich, alebo ich nemôžu veľmi ovplyvniť.

Nerómovia spájali pojem kríza aj s konkrétnymi negatívnymi emóciami (symptómami krízy) a to častejšie ako Rómovia. Podľa Thoma (1992) existuje 8 typických emocionálnych reakcií v situácii krízy (anxieta, popieranie, hnev, zahanbenie, pocit viny, výčitky, smútok, strach). U našich respondentov sa z nich objavili najmä strach, smútok a úzkosť.

Za pozornosť stojí aj fakt, že u Nerómov sa v spojitosti s krízou vyskytli aj pozitívne asociácie: „nádej, že príde niečo lepšie, nové možnosti, príležitosti, riešenie, zmena, podpora, súdržnosť“, no u Rómov sme ich nezaznamenali.

Odlišnosti boli aj vo výbere slov - napr.: u Rómov - chýbanie peňazí = nedostatok financií (u Nerómov) alebo niet práce (u Rómov) = nezamestnanosť (u Nerómov).

Tab. 3: Pomenovanie krízy ženy-Rómky

PENIAZE	- chýbanie peňazí (44) - nízke detské prídavky (12) - nízka materská (4) - nízky dôchodok (1) - pôžičky (2) - drahé lieky (3)
PRÁCA	- niet práce (20) - nechcú nás do práce (3)
CHUDOBA	- chudoba (16) - hlad a smäd (6) - bieda(4) - nedostatok potravín (8)
POLITIKA	- politika, vláda (1) - Fico (4)
BÝVANIE	- zlé bývanie (8) - nemáme vodu ani elektrinu (6)
VZŤAHY	- kríza v manželstve (5) - kríza v sexe (1) - hádka (1)
CHOROBA	- choroba (5)
INÉ	
EMÓCIE	- strach (3), bolesť

Tab. 4: Pomenovanie krízy ženy-Nerómky

PENIAZE	- nedostatok financií (47) - nízke príjmy (4) - dlhy (5)
PRÁCA	- nezamestnanosť (8) - nedostatok pracovných miest (11) - odchod za prácou do zahraničia (3) - krach firiem (2) - strata zamestnania (6)
CHUDOBA	- chudoba (15) - bieda (7)
POLITIKA	- politika, vláda (5) - Fico (8)
BÝVANIE	
VZŤAHY	- zlé partnerské a manželské vzťahy (7) - kríza vo vzťahoch (18) - hádka (2)
CHOROBA	
INÉ	- korupcia (5) - problémy s rómskou menšinou (4) - nepokoje na Ukrajine (11)
EMÓCIE	- strach (7), depresia (5), smútok (2), - neistota (2), nespokojnosť (2), - beznádej, závisť, pesimizmus

Aj u žien, tak ako u mužov, bez ohľadu na etnicitu, bola vo vnímaní a pomenovaní krízy najpočetnejšie zastúpená kategória Peniaze a to opäť cez synonymá. Rómky ju vnímali ako chýbanie peňazí (+nízke detské prídavky) a Nerómky zas ako nedostatok financií. Čo sa týka kategórie Práca - Rómky krízu vnímajú buď cez slovné spojenie „niet práce- alebo nechcú nás do práce“, u Nerómiek ja táto kategória obsahovo hutnejšia (cez nezamestnanosť, nedostatok miest, a tým pádom aj odchod do práce do zahraničia, až po stratu zamestnania). U obidvoch skupín je takmer rovnako zastúpená kategória Chudoba, tu ju zas Rómky viac špecifikovali (doplnili výrazy: hlad a smäd, nedostatok potravín). Tieto slovné spojenia sa u Nerómiek nevyskytli ani v jednom prípade.

Krízu cez Politiku vnímajú obe skupiny rovnako - cez Róberta Fica a vládu. Opäť, tak ako u mužov Nerómov, ani ženy Nerómky nepovažujú za krízovú situáciu svoje Bývanie ani Zdravotný stav, čo sa nedá povedať u Rómiek. Tie percipujú krízu cez zlé bývanie a najmä absenciu vody a elektriny.

Čo sa týka Vzťahov, u Nerómiek ja táto kategória zastúpená početnejšie než u Rómiek. Kategórii Iné máme iba u Nerómiek. Je prekvapivé, že patrné percento žien vníma krízu cez situácie, ktoré sú mimo ich dosahu a nemôžu ich vôbec ovplyvniť (napr. nepokoje na Ukrajine).

Rómky Emócie spomenuli vo svojich odpovediach iba v štyroch prípadoch, ale Nerómky až 21 krát. Opäť, tak ako u mužov, sú niektoré z emócií typickým symptómom človeka, ktorý sa ocitol v kríze.

3. ZÁVER

Každý človek má vlastnú percepciu toho, či sa jedná o krízu, aký má rozsah, povahu a dopad na jednotlivca, rodinu. Pri odhade a hodnotení nebezpečia určitého javu alebo situácie ide o to „ako na základe vlastnej skúsenosti a presvedčenia interpretujeme okolitý svet. Tieto interpretácie súvisia s normami, hodnotovými systémami a kultúrnymi zvláštnosťami, ktoré sme si osvojili“ (Vymetal, 2009, s.63). V našom príspevku sme sa snažili poukázať práve na odlišnosti vo vnímaní a pomenovaní krízy vzhľadom na etnicitu a rod respondentov. Mali by sme si uvedomiť, že etnické a kultúrne menšiny môžu byť zasiahnuté krízou inak - možno tvrdšie - vzhľadom k ich špecifikám oproti väčšinovému obyvateľstvu. Mnohí Rómovia na Slovensku žijú v náročných životných podmienkach a situáciách (nevyhovujúce byty, nezamestnanosť a s tým aj súvisiaca materiálna deprivácia – chýbajúce prostriedky na uspokojovanie základných potrieb), mnohokrát sú tieto podmienky dlhodobé a bez vyhliadky na zlepšenie.

Keď chceme pomôcť, musíme byť dobre informovaní o rôznych aktéroch, o ich spôsobe vnímania a o znalostiach rôznych procesov a situácií “(Vymětal, 2009, s.10).

Zdroje

1. BAŠTECKÁ, B. a kol.: *Terénní krizová práce*. Praha: Grada, 2005. 299 s. ISBN 80-247-0708-X.
2. EIS, Z. *Krize všedního dne.* Praha: Grada, 1994. 121 s. ISBN 80-85424-56-8.
3. HARTL, P. a HARTLOVÁ, H.: *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. 797 s. ISBN 978-80-7367-686-5.
4. HAUBERTOVÁ, D. a SLAMĚNÍK, I.: *Intimita jako jeden ze základních znaků těsných vztahů.* In Psychologie pro praxi, č.3-4/2013, s. 9-25, ISSN 1803-8670.
5. LUCKÁ, Y.: *Krizová intervence*. In MATOUŠEK, O. a kol.: Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
6. ROSCH, E.: *Cognitive representations of semantic categories.* Journal of Experimental Psychology, 1975. p. 192-233.
7. THOM, R.: *Krize a katastrofa*. In PECHAR, J. Pojem krize v dnešním myšlení. Praha: Filozofický ústav ČSAV, 1992. s. 23-28.
8. VODÁČKOVÁ, D.: a kol. *Krízová intervence.* Praha: Portál, 2007. 544 s. ISBN 80-7367-342-8.
9. VYKOPALOVÁ, H.: *Krize a psychosociální pomoc.* Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2007. 84 s. ISBN 978-80-7318-621-0.
10. VYMĚTAL, J.: *Psychoterapie: pomoc psychologickými prostředky.* Praha: Horizont, 1989. 110 s. ISBN 80-7012-004-5.
11. VYMĚTAL, J.: *Duševní krize a psychoterapie.* Hradec Králové: Konfrontace, 1995. 88 s. ISBN 80-901773-4-4.
12. VYMĚTAL, Š.: *Krizová komunikace a komunikace rizika.* Praha: Grada, 2009. 176 s. ISBN 978-80-247-2510-9.